

HADİSLERDE İCÂZ, İTNÂB VE MUSÂVÂT

Mustafa CANLI
Dr., DİB Kayseri Eğitim Merkezi
canli20@hotmail.com

Özet

Belâğat ilmi; meânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç temel kısma ayrılır. Bunlardan Meânî; sözün yerinde kullanılması ile ilgili bir ilim dalıdır. İcâz, musâvât ve itnâb, bu ilim dalı içerisinde yer alan edebî sanatlardandır. Az kelimelerle çok mânâlar ifade etme uslûbuna icâz denmektedir. Cümlede lafızlarla anlamlar eşit miktarda yer alıyorsa bu tür ifadelere, musâvât denir ki genelde halkın konuşması bu tarzdadır. Eğer bir maksad, alışılmış şeklin dışında daha çok lafızlarla anlatılıyorsa bu ifade biçimine de itnâb denir.

Edebiyatın çok canlı olduğu Arap toplumu içerisinde çıkan ve ümmî olan Hz. Peygamber (sav), kendisine peygamberlik makamının verilmesiyle birlikte, Arabın en fasîhi olmuştur. O, aynı zamanda Kurân dili olan konuştuğu dilin bütün sanatlarını ihtiva edecek şekilde sözlerini aktarmış; bu çerçevede icâz, musâvât ve itnâb sanatlarını, en mahâretli bir şekilde kullanmıştır. Hz. Peygamber'in sözleri arasında, bu üç edebî sanattan musâvât tarzında söylediği sözler, çoğunluğu teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Hadis, Belâğat, icâz, Musâvât, İtnâb.

IN TRADITIONS (HADITH) İJAZ, ITNÂB, AND MUSÂWÂT

Abstract:

The science of eloquence (belagat) can be divided into three main categories as; *meani*, *beyan* and *bedi*. Amongst these, *Meani* is a science regarding the appropriate use of language. *Icaz*, *musavat* and *itnab* are literary arts that fall under this branch. *Icaz* is the art of expressing multiple meanings with the use of few words. Where words and meanings are present in an equal proportion within a sentence, this type of expressions are called *musavat*, which is the talking style that the public generally uses. If a purpose is being transmitted with the use of additional words contrary to the usual style, this type of expression is called *itnab*.

The Holy Prophet who came out of the Arab society where literature was very vibrant and who was himself illiterate, became the most lucid of the Arabs after receiving prophethood. He transmitted his sayings in a style which contained all the artistic aspects of the language he was speaking, which was also the language of the Qur'an. In this framework he used the literary forms of *icaz*, *musavat* and *itnab* in the most skillful and proficient way. Out of all the saying of the Prophet, the ones that are based on the artistic style of *musavat* form the majority amongst these three styles.

Keywords: The Holy Prophet, Hadith, *Balaga*, *İjaz*, *Musawat*, *İtnâb*.

Giriş

İslam öncesi dönemde Araplar, uçsuz bucaksız genişliği, duru ve masmavi göğü ile imkânsızlıklara rağmen çöl ortamında kapsamlı edebî bir çevre oluşturmuşlardı. Tarihî ve edebî kaynakların verdiği bilgilere göre; toplumun bireyleri arasında şiir ve hitâbet yeteneği son derece gelişmiş, insanlarda edebî yetenek ve edebî zevk ön planda idi. Hatta bu dönemde şairlerin, münekidler tarafından Ukâz panayırında eleştiriye tabi tutulmaları, edebî muhitin ne kadar canlı ve dinamik olduğunu göstermesi bakımından mânidardır.¹ İşte Kurân, dil zevkine sahip, edîp bir topluma, onları ikna edecek hatta meydan okuyacak

---

¹ Emîn, Ahmed, *en-Nakdü'l-Edebî*, Mektebetü'n-Nahda, Kahire, 1963, s. 410.

tarzda, bir mucize olarak gönderilmiştir. Kurân'ın dilsel ve edebî yönden bu mucizevî durumu karşısında en meşhur dilciler bile çaresiz kalmış ve hakkı teslim etmek durumunda kalmışlardır.

Mucize Kurân'ı insanlara getiren Hz. Peygamber (sav), hem Arapların içinde yetiştiğinden edebî zevke sahipti hem de peygamber olduğu için Allah tarafından özel bir yetenekle donatılmış ve yetiştirilmişti. Hz. Peygamber, Arap toplumu içerisinde neşet edip gelişmiş ve Peygamber olmasıyla birlikte ümmî olmasına rağmen Arabın en fasîhi olmuştur. Arap dilinin inceliklerini bilen ve uygulayan bir kişi olarak sözlerini söylemiştir. Bu çalışmada, O'nun edebî içerikli sözleri; meânî ilim dalı içerisinde yer alan îcâz, itnâb ve musâvât açılarından ele alınmaya çalışılacaktır.

Burada şunu ifade etmeliyiz ki; elimizdeki hadis metinlerinin çoğunluğunun mânâ ile rivayet edilmiş olması, eldeki metni esas alarak yapılan değerlendirmelere itiyatla yaklaşmamızı gerektirmektedir. Bu bakımdan hadis metinlerinden hareket ederek bir takım sonuçlar ortaya koymaya çalışan bu çalışmada bu durumu dikkate almak isabetli olacaktır. Bunun yanında her hadis metninin Arapça aslı verilmemiş sadece bazı hadisler, önemine binaen Türkçe anlamlarının yanında orijinal metinleriyle birlikte verilmiştir.

A-İCÂZ, MUSÂVÂT VE İTNÂB KAVRAMLARI

Belâğat, sözün yerinde (fesâhat kurallarına uygun olarak) ve zamanında (muktezây-ı hâle uygun) söylenmesidir.² Belâğat ilmi; *meânî*, *beyân* ve *bedî'* olmak üzere üç temel edebî sanata sahiptir. Bunlardan **Meânî**, sözün yerinde kullanılmasını, muhatabın haline uygun söylenmesini sağlar.³ **Beyân**, mânânın farklı üslûplarla, çeşitli yollarla ifade edilmesidir⁴. **Bedî'** ise, lafız ve mânâyı güzelleştirme usûl ve kaidelerinden bahseden ilim dalıdır.⁵

Kazvîni, muhatabın durumuna göre bir sözün sekiz şekilde söylenebileceğini ifade etmiştir. Bunlar; haberî isnâd durumları, müsnedün ileyhin durumları, müsnedin durumları, fiille ilgili olan öğelerin durumları, kasr üslûbu, inşâ (dilek, istek ve temenni) üslûbu, fasl (atıf edatı ile bağlamama) ve vasl (cümleyi atıf harfiyle bağlama) durumları, îcâz (az lafızla çok anlam ifade etme), itnâb (bir anlamı çok lafızla ifade etme) ve Musâvât (anlama göre lafız söyleme)⁶

Buna göre bir söz bu sekiz durumdan biriyle muhataba söylenir. Muhatabımız, son derece anlayışlı, kültürlü ise ona, az ve öz ifadelerle

² Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-Belâğâ*, İhyâü't-turâs, Beyrut, tsz., s. 33.

³ Kazvîni, Celâluddîn Muhammed b. Abdîrahmân *Telhîsu'l-Miftâh*, nşr. Nevzat H.Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çögenli, Huzur yay., İstanbul, tsz. s. 13.

⁴ Kazvîni, s. 54.

⁵ Kazvîni, s. 212.

⁶ Kazvîni, s. 13.

meramımızı anlatırız. Muhatabımız, orta seviyede bir kişi ise, sözümüzü biraz daha anlaşılır ve açıklayıcı şekilde izah ederiz. Muhatabımız, öğrenci ise veya söyleyeceğimiz şeyleri kabul etmeme durumu varsa ona uzun uzun, ayrıntılı ve delilleri ile konuyu anlatırız.

Meânî ilmi; belâğatın “sözün yerinde olma (muktezâ-i hâle uygunluk) şartlarını, sözü duruma ve yere göre uyarlama ilkelerini inceleyen dalıdır.”⁷ Araştırmamıza medâr olan îcâz, itnâb ve musâvât konuları, meânî ilim dalı içerisinde ele alınan edebî sanatlar arasında yer almaktadır.

Bir maksadın ifadesini sağlayan kelimelerin azlığı ve çokluğu ile cümlelerin uzunluğu kısalığı, sözünü ettiğimiz üç başlıkta ele alınır:

1-İcâz: Sözlükte; *أوجز* fiilinin mastarı olup, işi çabuk yapmak, sözü kısa kesmek, özetlemek gibi mânalara gelir.⁸ Bir meânî terimi olarak ise; maksadı açık ve net bir şekilde ifade etmek suretiyle, az kelimelerle çok mânaları anlatmaya “îcâz” denir.⁹ Bir başka tanıma göre; îcâz, günlük kullanılan ibarelerden en az olanı ile meramı ifade etmektir.¹⁰

İcâz sanatı, belâğat kitaplarında genellikle ikiye ayrılarak incelenir:

a)İcâz-ı Hazif: Kendileri bulunmadan da anlamın tamam olduğu kelime veya cümlelerin hafzedilmesi yoluyla sağlanan îcâzdır. Bu nevi hazfe meânî ilminde *ihtizâl* denir. En güzel örnekleri atasözleridir.

أمر “امر” (Fecr, 89/22) ayetinde (Fecr, 89/22) *وجاء ربك والملك صفا صفا* kelimesi hafzedilmiştir. Çünkü Yüce Allah’a gelme fiilinin nisbet edilmesi uygun değildir.

b)İcâz-ı Kısır: Cümleden herhangi bir kısaltmaya gitmeden kısa bir ibâreye çok mânalar sığdırmaktır. Sözün herkesçe kullanılan yaygın şekline nazaran lafızlarının az, anlamının çok olması “لا مقطوعة و لا ممنوعة”, “Tükenmeyen ve yasaklanmayan-yiyecekler” ayeti (Vâkıa, 56/33), bu tür îcâza verilen örnekler arasındadır.¹¹

İcâzın her çeşidinde belâğat bulunmakla birlikte bunların en değerlisi ve makbulü, îcâz-ı kısardır. ‘Veciz söz’ nitelemesi, daha ziyâde îcâz-ı kısır için kullanılır.¹²

⁷ Durmuş, İsmail, “Meânî” md. TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, c. 28, 204.

⁸ İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-'Arab*, I-XXV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990, V, 427

⁹ Hâşimî, s. 222.

¹⁰ Sekkâkî, Ebû Yakûb Yusuf b. Muhammed, *Miftahu'l-Ulûm*, Tahkîk: Dr. Abdulhamîd Hindâvî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, s. 388.

¹¹ Saraç, M. A. Yekta, “İcâz” md. TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, XXI, 392.

¹² Saraç, s. 393.

2-Musâvât: Sözlükte, ساوى fiilinin mastarı olup eşitlik ve denklik mânâsına gelir.¹³ Terim olarak musâvât; cümlede lafızlarla, anlamlarının eşit derecede olup, birbirlerinden az veya çok olmaması anlamına gelmektedir¹⁴. Bu duruma göre, ibâre ile mânânın hiçbirini birbirinden fazla olmamalıdır. Musâvâtta ibare; orta seviyedeki halkın günlük hayatta kullandıkları ölçüdedir.

“İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir?” ayetinde (Rahmân, 55/60) müsâvât vardır.

3-İtnâb: Bir edebî sanat olarak itnâb ise; sözlükte, أطنب fiilinin mastarı olup sözü uzatmak mânâsına gelir.¹⁵ Terim olarak; herhangi yeni bir fayda için, maksadı, alışlagelmiş ibâreden fazla ibâre ile ifâde etmeye itnâb denir.¹⁶ Diğer bir ifâdeyle itnâb, insanların alışık olduğu lafızlardan daha fazla lafızla, gereksiz doldurma ve gereksiz uzatmaya kaçmaksızın maksadı dile getirmektir.¹⁷

İtnâb sanatından bahsedilirken onun sözü uzatmak anlamına gelen tatvîl olmadığına vurgu yapılır. Yerine göre bazen îcâz bazen de itnâb daha üstündür. Tatvîl ise gereksiz yere sözü uzatmak olup, hedefe giderken kısa yol varken bilmeden uzun yola girmektir. Sözde yerine göre hem îcâza hem de itnâba ihtiyaç vardır. İtnâb bir belâğat iken tatvîl ise söz kusurudur.¹⁸

Abdulaziz b. Ebî Sehl, Ebû Amr b. el-Alâ'ya “Araplar sözlerini uzatırlar mı?” diye sorduğunda, onun “Evet, Araplar sözün daha iyi anlaşılması amacıyla sözlerini uzatırlar”, diye cevap vermesi, “Sözlerini kısa tutarlar mı?” diye sorduğunda da, “Evet sözü ezberlemek maksadıyla kısa tutarlar.”¹⁹ şeklinde karşılık vermesi, îcâz-itnâb olgusunun ne denli yerleştiğini göstermesi açısından önemlidir.

Genel hatlarıyla itnâb uslûbu; mânânın pekiştirilmesinde, kanun ve yasaların yazılmasında, bir şeyin güzel veya çirkin olduğunu ifade etmek için vaaz ve nasihatlerde, övgü, yergi ve sevgi duygularının ifade edilmesinde, acı ve elemelerin ifade edilmesinde, alış-veriş, borç ve akitlerin yazılmasında kullanılır.²⁰

¹³ İbn Manzûr, XIV, 410.

¹⁴ Askerî, Ebû Hilâl, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, nşr. Muhammed el-Bicâvî-Ebu'l-Fazl İbrâhim, Kâhire, 1971, s.318.

¹⁵ İbn Manzûr, I, 563.

¹⁶ Askerî, s. 209.

¹⁷ İbn Esîr, Ebû'l-Feth Ziyâuddin Nasrullah b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtib ve's-Şâir*, neşr. Ahmed el-Hûfî el-Bedevî Tabâne, I-IV, Kahire, trs. II, 120.

¹⁸ Bulut, Ali, “*Kur'ân-ı Kerim'de İtnâb Uslûbu*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, yıl, 2010/III, sayı: 11, s. 185.

¹⁹ İbn Raşîk, Ebû Ali Hasan el-Kayravânî, *el-'Umde fi Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihî ve Nakdih*, nşr. Muhyiddîn Abdulhamîd, I-II, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1972, I, s.186.

²⁰ Bulut, s. 186-187.

Yukarıda kısaca izâh etmeye çalıştığımız îcâz, müsâvât ve itnâb usûllerinin her üçünün de yer ve zamana göre bir değeri vardır. Bazı yerler vardır ki; orada sözü kısa ve vecîz söylemek daha etkili ve önemlidir. Bu bakımdan her yere göre söylenecek bir söz vardır. Îcâz ve itnâb uslûbundaki ölçü, insanların genelinin kullandığı bir ölçüdür.²¹

İtnâbın belâgat ilmindeki mukâbili îcâzdır. Îcâz ise insanların alışıktığı olduğu lafızlardan daha az lafızla anlamı da bozmadan maksadı söylemektir. Uzun uzun anlatılabilecek bir maksadı kısa, fakat yeterli bir ifadeyle anlatmaktır. Bazı belâgat âlimlerine göre; belâgat, îcâz ve itnâbın kendisidir ve kısaca îcâz ve itnâbtan oluşur. Bu mânâda sözü uzun tutmanın icap ettiği yerde îcâza gitmek bir kusurdur. Îcâzlı bir ifadenin gerektiği yerde de sözü uzun tutmak ifade acizliğidir.²²

İnsanların günlük hayatta kullandıkları ibareler kullanıldığı için müsâvât uslûbu, en yaygın olan ifade uslûbudur.

B-HZ. PEYGAMBER'İN EDEBİ SANATLARDAKİ KONUMU

İçinden çıktığı toplumun edebî yönü üst seviyelerde olduğu için, genelde Hz. Peygamber'in edebî konumu, hem merak konusu olmuş hem de araştırma alanlarından birini teşkil etmiştir. Kullandığı ğarîb ve nâdir kelimeler, darb-ı meseller, sözlerindeki edebî sanatlar; Hz. Peygamber'in edebî yönünü araştırarak olanlara yeterince malzemeyi ortaya koyması bakımından önemlidir.

Kurân gibi mucize bir kitâbı Hz. Peygamber'e gönderen Yüce Allah, o anki Arap toplumunun edebî yönden çok ileri düzeyde olmasından dolayı, Peygamberine ileri seviyede bir dil yeteneği vermiştir. Zaten O, bu toplumda doğup büyüdüğünden, onların dil ve edebî kabiliyetlerini almıştı.²³ Öyle bir toplum ki; ünlü Fransız yazar Renan (1892)'ın "Arap, insanların en edebîsidir."²⁴ tesbitinde bulunduğu bir toplum. Hz. Peygamber'in mensup olduğu Kureyş kabilesi dil yönüyle Arapların en fasîh kabilesi idi.²⁵ Hiç şüphe yok ki; bu tespit, Hz. Peygamber'in edebî konumunu anlamada bize yardımcı olacak bir tespittir. Nitekim Hz. Peygamber'e atfedilen şu sözde bu durumu açık bir şekilde görmekteyiz: "*Ben Arapların en fasihyim, zira Kureyş kabilesine mensubum ve Sa'd b. Bekr oğulları içerisinde büyüdüm.*"²⁶

²¹ Sekkâkî, s. 387.

²² Bulut, s. 186.

²³ Sâdık er-Râfî'î, *Târîhu Âdâbî'l-'Arab*, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, I-III, Beyrut, 2000, II, 224.

²⁴ Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Tebliğ Metodları*, I-II, İstanbul, 1998, I, 304.

²⁵ İbn Fâris, *es-Sâhibî*, nşr. Ömer Fârûk et-Tabbâ', Mektebetu'l-Maârif, Beyrut, 1993, s. 55.

²⁶ Suyûtî, *el-Muzhir*, Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, I-II, Beyrut, 1998, I, 209. (Aclûnî, ilgili yerde bu hadisin aslının olmadığını ama manasının sahih olduğunu ifade eder. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafa*, Suriye, 2000, I-II, I, 232.)

Bu noktada şunu da ifade edelim ki; Hz. Peygamber'in edebi yönünden bahsederken, bunun İlâhî tarafının da olduğunu göz ardı etmemeliyiz. Suyûtî (911/1505), Hz. Âdem'den itibaren peygamberlere üstün bir dil kabiliyeti verildiğini ifade eder.²⁷ Neticede O, Allah'ın seçkin bir kulu ve Peygamberidir. Bu durumun, O'nun edebî konumuna etkisinin olacağı açıktır. Bu anlamda, Hz. Peygamber'in sözlerinde İlâhî vasıfların olabileceğine işaret eden birkaç hadise yer vermek uygun olacaktır. O, bir sözünde Rabbi tarafından yetiştirildiğini şöyle ifade etmektedir: “ *Beni Rabbim terbiye etti ve ne de güzel terbiye etti.*”²⁸ Yine “*Bana cevâmiu'l-keîm ile ifade etme kabiliyeti verildi.*” sözü²⁹ de, onun edebî konumundaki İlâhîlik tarafını göstermesi bakımından kayda değerdir.

Kısaca söylemek gerekirse; Hz. Peygamber'in edebî konumundan bahsederken, öncelikli olarak O'nun vahiy alan bir peygamber oluşunu, genelde dil ve edebiyat yönüyle üst seviyede olan bir toplum içerisinde yaşadığını ve özelde Arap toplumunun en fasîh kabilesi olan Kureyş kabilesinde neşet edip geliştiğini, dikkate almak durumundayız.³⁰

Hz. Peygamber'in sözleri, Müslümanın hayatını inşâ etmesi bakımından önemli olduğu kadar, Arap edebiyatındaki yeri bakımından da kayda değer ifadelerdir. Hz. Peygamber'in muhataplarıyla konuşma üslubuna baktığımızda; O, sözlerinde, harflerin sayısı az, anlamı çok, doğal, anlaşılır kelimeler kullanmıştır³¹. Yine O, “lafza ve anlama önem vermiş, süsleme ve sanat kaygısı taşımamış, kastettiği anlamı en güzel şekilde ve anlaşılır biçimde söylemiştir. Yerine ve zamanına göre konuştuğundan kısa ifadelerin yanı sıra normal cümleler de kullanmıştır. Acele ile söz söylememiş, ağır ağır adeta dinleyenlerin iyice kavrayacağı bir ortam oluşturmuş, zaman zaman sözlerini tekrar etmiştir.”³²

Açık, seçik ve anlaşılır bir dil kullanması³³, sözün hedef/alıcı tarafından iyice anlaşılmasını sağlamak amacıyla söylediklerini tekrar etmesi³⁴, kelimeleri tane tane telaffuz etmesi³⁵ ve yavaş konuşması³⁶ gibi hususlar, hadislerde yer alan ve onun edebî yönünü anlamamıza yardımcı olacak hususlardan sadece birkaçıdır.

²⁷ Suyûtî, *el-Muzhîr*, I, 1.

²⁸ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, I-II, Kahire, 1954, I, 12. Ayrıca bkz. Aclûnî, I, 70.

²⁹ Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul, 1981, Tabir, 11. “Cevâmiu'l-keîm” az lafızla birçok anlam ifade etme anlamına gelmektedir.

³⁰ Hz. Peygamber'in edebî konumu ile ilgili geniş bilgi için bkz., Özdoğan, M. Akif, “Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyatındaki Yerine Bir Bakış” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V, yıl, 2005, sayı:4, s. 223-242.

³¹ Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, nşr. Derviş el-Cuveydî, el-Mektebetu'l-'asriyye, I-III, Beyrut, 2003, I, 244.

³² Özdoğan, s. 227.

³³ Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1992, Edeb, 21.

³⁴ Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ, *es-Sünen*, I-III, İstanbul, 1981, *Menâkıb*, 9.

³⁵ Ebû Dâvud, İlm, 7.

³⁶ Ebû Dâvud, Edeb, 21. (Hz. Aişe şöyle demiştir: “Rasûlullah (sav) sizin yaptığımız gibi çabuk çabuk konuşarak sözlerini arka arkaya ulamazdı.” Buhârî, *Menâkıb*, 23.)

Ayrıca O, muhataplarında etki oluşturacak dikkat çekme metodunu etkili bir biçimde kullanmıştır. Bu yöntemi kullanırken başvurduğu yolları şöylece sıralayabiliriz: Soru sorması³⁷, müphem ifadeler kullanması³⁸, duraklaması³⁹, sözü tekrar etmesi⁴⁰, sonra söyleyeceğini önceden muhatabına haber vermesi.⁴¹

Hz. Peygamber, muhataplarıyla konuşurken yerine göre mecâz, kinâye ve istiâre gibi sözün gücünü artırıcı edebî yöntemleri kullanmıştır.⁴² Yine O, söyleyeceği sözleri duruma ve yere göre söylemiş, îcâz, itnâb ve musâvât edebî sanatlarını ustalıkla kullanmıştır. Bilindiği gibi bu üç tarz, belâğat ilminin bir subesi olan meânî ilim dalı içerisinde yer alan edebî sanatlardandır.

C-HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE İCÂZ MÜSÂVÂT VE İTNÂB SANATLARI

Daha önce de ifade edildiği gibi Hz. Peygamber, Arap dilini en fasîh bir şekilde konuşabiliyordu. Arap dili içerisinde yer alan edebî sanatları yeri ve zamanına göre kullanmada oldukça mâhirdi. Biz burada, Arap belâğatında önemli bir yeri olan meânî ilim dalının kollarından *îcâz*, *musâvât* ve *itnâb* edebî sanatlarını kullanması açısından Hz. Peygamber'in sözlerini ele almaya çalışacağız.

1-Hz. Peygamber'in Hadislerinde İcâz

Hz. Peygamber, muhataplarının durumuna göre bazen kısa ve öz konuşurdu. Bu tür ifâdeler, genelde mecâz-kinâye gibi edebî sanatları içinde barındıran, edebî açıdan yüksek olan ifâdelerdir. Belâğat ilminde, Hz. Peygamber'in az lafızla çok mânâ ihtivâ eden bu tür ifadelerine *îcâz* denir.

Az ve öz konuşmak, Hz. Peygamber'in konuşma üslûbunun en önemli özelliklerinden biridir. Günlük yaşantısına genel olarak baktığımızda sükûtu konuşmasından daha fazla olan bir Peygamberle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Konuştuğunda da Arap Edebiyatı açısından değer ifade eden sözler söylerdi. Bu mânâdan olmak üzere bazen az kelimeler kullanarak geniş mânâlar ifade ederdi ki yukarıda da ifade edildiği gibi buna *îcâz* diyoruz. Bu özelliğinden dolayı Hz. Peygamber'e uygun görülen vasıf "*Cevâmiu'l-kelîm*" vasfıdır. Çünkü O, bir sözünde "*Cevâmiu'l-kelîm*" vasfına sahip olarak

³⁷ Buhârî, İlm, 4.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul, 1982, II, 323.

³⁹ Buhârî, İlm, 9.

⁴⁰ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, I-II, İstanbul, 1981, Zühd, 28.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, V, 181. Muhataplarında etki oluşturmak için Hz. Peygamber'in kullandığı dikkat çekme metodu ile ilgili örnekler için bkz. Canlı, Mustafa, "*Hiz. Peygamber Örneğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim*", Bilimnâme, yıl, 2008/II, sayı: 15, s.155.

⁴² İlgili örnekler için bkz. Canlı, s. 157-159.

gönderildiğini ifade etmektedir.⁴³ Bu hadis, aynı zamanda Hz. Peygamber'in vecîz sözlerinin İlâhîlik tarafının da olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

O dönemde, Arap dilini mükemmel kullanan fasîh kimselerin, îcâz sözlere büyük önem verdiklerini⁴⁴dikkate aldığımızda, geçmişî ümmî olan Hz. Peygamber'in bu tür ifadelerinin ne denli önem arz ettiği ortadadır.

Bunun yanında Hz. Peygamber'in îcâz ifade eden hadislerinin darb-ı mesel çerçevesinde ele alınabileceğini söyleyebiliriz. Bilindiği gibi; belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim özdeyiş, atasözüne mesel denmektedir.⁴⁵ "Hadislerdeki meseller başlıca iki şekilde kullanılmıştır. Bunlardan biri, anlaşılması zor konuların Kur'ân-ı Kerîm'de olduğu gibi mukayeseye dayanan temsille anlatılmasıdır. Hadislerde görülen ikinci tür meseller ise, vecîz konuşma özelliğine sahip Hz. Peygamber'in darb-ı mesel halinde yaygınlaşan özlü sözleridir."⁴⁶ Bu tür ifadeler kısa ve vecîz olduğu için halk arasında yaygınlaşmıştır.

Bu durumda Hz. Peygamber'in az lafızlarla çok mânalar ifade eden sözlerine; belâgat ilmi açısından **îcâz**, Hz. Peygamber'in vasıflarından biri olmak üzere **cevâmiu'l-keîm**, halk arasında yaygın olması itibari ile de **mesel** ismini vermemiz uygun olacaktır.

Hz. Peygamber'in îcâz/mesel türü sözlerinden bazıları; hadîs ilminde *emsâlu'l-hadis* edebiyatı içerisinde yerini bulmuş⁴⁷, bir kısmı Suyûtî (911/1505)'nin "*el-Câmiu's-Sağîr*" adlı eserinde olduğu gibi müstakil eserlerde bir araya getirilmiştir. Yine bu tür hadislerin, Hadis ilminin bir şubesi olan Ğarîbu'l-Hadis edebiyatı çerçevesinde değerlendirildiğini görüyoruz. Meselâ Zemahşerî (538/1143) *el-Fâik fî Ğarîbi'l-Hadîs* adlı eserinde Hz. Peygamber'in vecîz, özlü ve kısa lafızlarla çok anlam ifade eden çok sayıda hadisine yer vermiştir⁴⁸. Arap Edebiyatında ise; gerek müstakil eserlerde⁴⁹ gerekse hacimli eserlerin ilgili bölümünde, *Emsâlu'l-Arab* başlığı altında ele alınmıştır.

Hz. Peygamber'in lafızları kısa ve veciz bu tür ifadeleri, Kur'ân ayetlerinden yapılan istişhâdlara göre daha az sayıda olmakla birlikte, Arap dili ve edebiyatı konularında şâhid/örnek olarak kullanılmıştır.⁵⁰

⁴³ Buhârî, Cihad, 122.

⁴⁴ Hamevî, Ebu Bekir Muhammed b. Ali, *Hizânetu'l-Edeb ve Ğayetu'l-Ereb*, I-V, Mektebetu'l-hilâl, Beyrut, 1985, II, s.274.

⁴⁵ Durmuş, "Mesel" md., *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. 29, s. 293.

⁴⁶ Kandemir, M. Yaşar, "Mesel" md.(Hadîs), *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c.29, s. 297.

⁴⁷ Râmehurmuzî (360/971)'ye ait "*Emsâlu'l-Hadîs*" adlı eserini örnek olarak verebiliriz.

⁴⁸ Bkz. Zemahşerî, *el-Fâik fî Ğarîbi'l-hadîs*, nşr. İbrâhîm Şemsuddîn, Dârul-kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

⁴⁹ Örnek olarak, Mufaddal ed-Dabbî (170/786)'ye ait *Emsâlu'l-Arab* adlı eserini zikredebiliriz.

⁵⁰ Özdoğan, s. 223.

Hiz. Peygamber'in cevâmiu'l-kelîm/îcâz-vecîz/mesel özelliğini taşıyan pek çok hadisi mevcuttur. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا وَإِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لِحِكْمَةٌ “Beyanda büyüleyicilik, şiirde hikmet

vardır”⁵¹ sözü, Hiz. Peygamber'in dili kullanmanın büyüleyici özelliğini ve şiirde de hikmet ve kültür olduğunu ifade eden vecîz sözlerindedir. Aynı zamanda bu sözde istiâre ve mecâz sanatı olup te'kid vurgusu da gözden kaçmamaktadır.

الدِّينُ النَّصِيحَةُ “Din nasihattir”⁵² Bu hadiste, îcâz, te'kid ve teşbîh-i belîğ sanatı vardır.

“İktisat eden muhtaç olmaz.”⁵³

“Mümin aynı yılan deliğinden iki sefer sokulmaz.”⁵⁴

“Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden selâmette olduğu kimsedir.”⁵⁵

“Kişi arkadaşının dini/ahlâkı üzeredir.”⁵⁶

“Utanmadıktan sonra istediğini yap.”⁵⁷

“Veren el alan elden üstündür”⁵⁸

“Kişi sevdiği ile beraberdir”⁵⁹

“Hasedden sakının. Çünkü ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi, hased de iyilikleri yok eder.”⁶⁰

“Pehlivan, güreşte başkalarını yenen değil, öfkelenildiğinde nefsine hâkim olabilir.”⁶¹

“Bir şeyi çok sevmen, seni kör ve sağır eder.”⁶²

“Kişinin lüzumsuz şeyleri terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindedir.”⁶³

⁵¹ Buhârî, Tıb, 51; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul, I-III, 1981, Cum'a, 47.

⁵² Müslim, İmân, 95; Ebû Dâvûd, Edeb, 67.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, I, 447.

⁵⁴ Buhârî, Edeb, 83; Müslim, Zühd, 63.

⁵⁵ Buhârî, İmân, 4; Müslim, İmân, 64.

⁵⁶ Ebû Dâvud, Edeb, 16; Tirmizî, Zühd, 45.

⁵⁷ Buhârî, Enbiyâ, 54.

⁵⁸ Buhârî, Zekât 18, Vasâyâ 9, Nafakât 2; Müslim, Zekât 95.

⁵⁹ Buhârî, Edeb, 96; Müslim, Birr, 165.

⁶⁰ İbn Mâce, Zühd, 23; Ebû Davûd, Edeb, 44.

⁶¹ Buhârî, Edeb, 86; Müslim, Birr, 107.

⁶² Ebû Dâvud, Edeb, 112.

⁶³ Tirmizî, Zühd, 9.

“Teennî Allah’tan, acele şeytandandır.”⁶⁴

“Dünyâ müminin zindanı, kâfirin de Cennetidir.”⁶⁵

2-Hz. Peygamber’in Hadislerinde Musâvât

Bir cümlede lafızlarla anlamları eşit derecede ise buna müsâvât denir.⁶⁶ Musâvâtta, cümlede anlatılmak istenen mânâlar ne kadar ise, lafızları da ona denktir. Günlük hayatta insanlar genelde bu ifade tarzını kullanırlar. Bu bakımdan çoğunlukla halkın arasında olan Hz. Peygamber’in sözlerinin, genelde bu yapıda olduğunu görüyoruz.

Hz. Peygamber’in müsâvât türü ifadelerinden bazıları şunlardır:

“Ümmetim, emâneti ganimet olarak, zekâtı da (para) cezası olarak görmedikçe hayır üzerine kalmaya devam edecektir.”⁶⁷ Bu hadiste lafızlar mânâya eşit olup, aynı zamanda secî sanatı görülmektedir.

“Helâl, apaçık belli, haram da apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli bazı şeyler vardır.”⁶⁸

“Ameller, ancak niyete göredir. Herkese, ancak niyet ettiği şey vardır.”⁶⁹

“İhsan; Allah’a, O’nu görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan da O seni muhakkak görür.”⁷⁰

“Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden selâmette olduğu kimsedir. Muhâcir de Allah’ın yasakladığı şeyi terkedendir.”⁷¹

“Sizden biri, kendi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe gerçek imana eremez.”⁷²

“Sevdiğini Allah için seven, sevmediğini Allah için sevmeyen; verdiği Allah için veren, vermediğini de Allah için vermeyen kimse tam bir imana sahip olmuş olur.”⁷³

⁶⁴ Tirmizî, Birr, 66.

⁶⁵ Müslim, Zühd, 1; İbn Mâce, Zühd, 3; Tirmizî, Zühd, 16.

⁶⁶ Askerî, s. 318.

⁶⁷ Tirmizî, Fiten, 38.

⁶⁸ Buhârî, İmân, 39; Müslim, İmâre, 155. Ebû Dâvud, Talak, 11.

⁶⁹ Buhârî, Bed’ul-vahy, 1; Tirmizî, Fezâilul’l-cihâd, 16.

⁷⁰ Buhârî, İmân, 37; Müslim, İmân, 5; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

⁷¹ Buhârî, İmân, 4; Müslim, İmân, 64. Ebû Davûd, Cihâd, 2.

⁷² Buhârî, İmân, 6; Müslim, İmân, 71.

⁷³ Tirmizî, Kıyâme, 60; Ebû Davûd, Sünnet, 15.

“Kim geçim sıkıntısından dolayı insanlara dert yanarsa, onun ihtiyacı giderilmez, açığı kapanmaz. Fakat kim geçim darlığını Allah’a arz ederse, Allah onun sıkıntısını giderir, bolluğa çıkarır.”⁷⁴

3-Hz. Peygamber’in Hadislerinde İtnâb

Bir ifâde tarzı olarak, bazen anlatılan şeyin daha iyi anlaşılması bakımından onu uzun uzun detaylarıyla anlatmak gerekebilir. Bir maksadı, bu şekilde alışlagelmişin dışında fazla lafızlarla aktarmaya itnâb denir. Yeri ve zamanına göre ve muhataplarını dikkate alarak konuşan Hz. Peygamber (sav); bazen bu ifade tarzını kullanmış ve uzun anlatımlarda bulunmuştur. Bunu yaparken de sözlü ve sözsüz iletişim becerilerini çok iyi bir şekilde ortaya koymuştur. Bir konuyu bu şekilde uzun uzun anlatım biçimi, Hz. Peygamber’in hadislerinde sıklıkla rastlanan bir anlatım biçimi değildir.

Hiz. Peygamber’in aktarmış olduğu geçmiş milletlerin başından geçen *kıssaları*, bu yapıda olan anlatımlar çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Hiz. Peygamber’in anlaşılması zor konuları temsil yoluyla aktardığı ve genellikle “meselü...” kelimesiyle başlayan anlatımları, itnâb tarzı anlatımlardır. Bu tür hadisler hadis koleksiyonlarında dağınık halde bulunmakla birlikte, Tirmizî (279/893) *es-Sünen* adlı eserinde bunlardan on dördünü “Kitâbü’l-Emsâl an Rasûlillâh Sallallahü Aleyhi ve Sellem” başlığı altında⁷⁵ bir araya getirmiştir.⁷⁶

Hiz. Peygamber’in *temessül* yoluyla aktardığı ifadelerden bazıları:

“Müminin musibetler karşısındaki misali rüzgâr önündeki ekin gibidir, dalgalanır fakat asla kökünden sökülmez. Kâfir veya münafık ise kuru kütük gibidir, kökünden sökülünceye kadar asla kıpırdamaz.”⁷⁷

“Birbirine karşı iltifat, muhabbet ve merhamette müminler, bir vücut gibidir. Vücudun bir yeri rahatsız olduğunda, bütün vücut hastalığın acısını duyar ve uykusuz kalır.”⁷⁸

Yine Hiz. Peygamber, bir anlatımında, kendisi ile ümmeti arasındaki ilişkiyi temsil yoluyla şu sözleriyle kıyas yapmaktadır: “Benim ve sizin durumunuz, ateş yakıp da, ateşine cırcır böcekleri ve pervaneler düşmeye başlayınca, onlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulmaya, ateşe girmeye çalışıyorsunuz.”⁷⁹

⁷⁴ Tirmizî, Zühd, 18.

⁷⁵ Bkz. Tirmizî, Emsâl, 1-7.

⁷⁶ Kandemir, s. 297.

⁷⁷ Buhârî, Tevhîd, 31; Müslim, Münâfikîn, 58; Tirmizî, Edeb, 78.

⁷⁸ Buhârî, Edeb, 37; Müslim, Birr, 66.

⁷⁹ Müslim, Fedâil, 18. Ayrıca bk. Buhârî, Rikâk 26; Tirmizî, Edeb 82

“Yaşlı kimsenin gönlü, iki şeyi arzu etmek hususunda gençtir; uzun ömür ve çok mal.”⁸⁰

Bu hadiste tevşî’ türü bir itnâb vardır. Tevşî’; bir cümlenin sonunda iki isim ile açıklanan bir kelimeyi zikretmektir. Bu isimlerin ikincisi, birincisine atfedilir. “İki haslet vardır ki bunlar bir müminde bir araya gelmez: Cimrilik ve kötü ahlâk.”⁸¹ hadisinde de bu türden bir itnâb vardır.

“Cömert kişi Allah’a yakın, cennete yakın, insanlara yakın ve cehennem ateşinden uzaktır. Hasîs insan Allah’tan uzak, cennetten uzak, insanlardan uzak ve cehennem ateşine yakındır. Cömert cahil, ibadet eden cimriden Allah’a daha sevimlidir.”⁸²

Bu hadiste Terdîd türü bir itnâb vardır. Terdîd; bir lafzı, farklı kelimelerle tekrarlamaktır.

Peygamberimiz, önemli gördüğü bir konuyu, yasaklanan veya uygun olmayan bir davranışı, çoğu kere tekrar tekrar anlatır, böylece dinleyenlerin dikkatini o konuya çekerdi. Bu da bir itnâb sanatıdır. Hz. Peygamber bir gün ashabıyla birlikte otururken هَلَكَ الْمُتَطَيَّرُونَ “Söz ve davranışlarında ileri gidip haddi aşanlar helâk oldular.” sözünü üç defa tekrarlamıştır.⁸³ Yine bir sohbetinde, ashabının önünde ayağa kalkıp üç defa “Ey insanlar! Orta yolu tutun.” demiştir.⁸⁴

“Allah’a ve Ahiret gününe iman eden, ya hayır söylesin, yahut sussun. Allah’a ve Ahiret gününe iman eden komşusuna ikram etsin. Allah’a ve Ahiret gününe iman eden misafirene ikram etsin.”⁸⁵ Bu hadiste de bazı ifâdeler önemine binâen tekrar edilmiştir. Zâhirde aynı lafızların kullanılması gibi görünse de bu tür uslûpta anlatılmak istenen mânâ pekişmiş oluyor.

Yine bir sözünde Hz. Peygamber “Müflis kimdir bilir misiniz?” diye ashabına sormuş, ashabın cevabından sonra kendisi asıl müflisin kim olduğunu şöyle açıklamıştır: “Ümmetinden asıl müflis şu kimsedir: Kıyâmet günü, namaz, oruç ve zekât sevaplarıyla huzura gelir. Fakat birisine sövmüş, diğerine iftira etmiş, birisinin malını yemiş, diğerinin kanını dökmüş, bir diğerine vurmuştur. Böylece üzerinde birçok kimsenin hakkı birikmiştir. O kimsenin ibadet sevaplarından hak sahiplerine hakları ödenir. Sevaplar biter, ancak alacaklar bitmez. İşte o

⁸⁰ Tirmizî, Zühd, 28.

⁸¹ Tirmizî, Birr, 41.

⁸² Tirmizî, Birr, 40.

⁸³ Müslim, İlim, 7; Ebû Dâvûd, Sünnet, 5.

⁸⁴ İbn Mâce, Zühd, 28.

⁸⁵ Müslim, İman, 74.

zaman, hak sahiplerinin günahları bu kimseye yüklenir. Sonra da Cehenneme atılır.”⁸⁶

Hz. Peygamber, bazen üstü kapalı sözlerinden sonra kapalılığı gidermek için konuyu uzunca açıklamıştır. Bu tür anlatımlarının birinde “Allah üç grup insanı sever ve üç grubu da sevmez.” dedikten sonra bunların kimler olduğunu tek tek anlatmıştır.⁸⁷

Görüldüğü üzere, Hz. Peygamber’in itnâb türü ifadelerinde, fazla lafız kullanılıyor olsa da bu methodla vurgulanmak istenen mânâların daha iyi anlaşılmasıdır. Hz. Peygamber anlatılması zor, karmaşık konuları tekrarlarla, temsille, yaşadıkları hayattan örneklerle, yavaş yavaş, eş anlamlı kelimeleri özenle seçerek usandırmadan anlatmış ve bazen amaca uygun olarak uzun lafızlı ifadeler kullanmıştır. Onun bu tür ifadeleri zaman ve mekâna uygun söylendiğinden eğitim ve öğretim açısından, hem o dönemdeki muhataplarını hem de günümüz muhataplarını eğitmede önemli bir rol üstlendiği açıkça ortadadır.

SONUÇ

Edebiyatın çok canlı bir şekilde icrâ edildiği ve güçlü olduğu Arap toplumu içerisinde çıkan ve ümmî olan Hz. Muhammed (sav), kendisine peygamberlik makamının verilmesiyle birlikte, Arabın en fasîhi olmuş ve aynı zamanda Kurân dili olan konuştuğu dilin bütün sanatlarını ihtiva edecek şekilde sözlerini aktarmıştır. Bu mânâdan olmak üzere; Belâğatın bir kolu olan Meânî ilmi içerisinde değerlendirilen îcâz, musâvât ve itnâb sanatlarını, en mahâretli bir şekilde kullanmıştır.

Muhataplarının durumuna göre konuşmasını çok iyi bilen Hz. Peygamber (sav), kimi zaman îcâz sanatını kullanmıştır. Onun bu tür sözlerine; îcâz, *cevâmiu'l-kelîm* ve *mesel* gibi isimler vermemiz mümkündür. Halk arasında *vecîz* ifadeler olarak bilinen bu sözler, gerek müstakil eserlerde gerekse umûmî hadis koleksiyonlarında yerini bulmuştur. İcâz türü ifadelerinden bazıları, hadis ilminde *emsâlü'l-hadîs* edebiyatı içerisinde değerlendirilmiştir.

Şu hususa işaret etmek durumundayız ki; onun *musâvât* tarzında söylediği sözler, en çok kullandığı konuşma tarzıdır. Çünkü halkın arasından çıkan ve halkın arasında olmaya devam eden bir Peygamberin, en çok onların anlayabileceği ve onların da aralarında en çok konuştukları bir tarzda konuşması normal olan ve makul olan bir durumdur.

Hz. Peygamber, ihtiyaç olduğunda bir konuyu anlatmada alışlagelmişin dışında lafız kullanarak *itnâb* tarzı anlatımlarda da bulunmuştur. Hadislerdeki

⁸⁶ Müslim, Birr, 59; Tirmizî, Kıyâme, 2.

⁸⁷ Tirmizî, Cennet, 25.

meseller başlıca iki kısma ayrılmış, bunlardan birincisi “meselü...” ifadesiyle başlayan ve bir konunun temsille anlatılmasıdır ki; bu tür anlatımları itnâb uslûbu içerisinde değerlendiriyoruz. Hadislerdeki ikinci tür meseller ise; darb-ı mesel halinde halk arasında yaygınlaşan ve Hz. Peygamber’in cevâmiu’l-keîm vasfıyla söylediği sözlerdir ki; bunların da icâz konusunun içerisinde ele alındığını görüyoruz.

Bu çalışmada Hz. Peygamber’in ifadeleri, sadece icâz, musâvât ve itnâb açılarından değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur. Hiç kuşkusuz Arap Edebiyatındaki diğer sanatlar açısından da onun sözlerinin araştırılıp değerlendirilmesi bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.